

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ
SANAT TARİHİ ARAŞTIRMA MERKEZİ

İ.Ü.Yayın No:5054

ISSN 0579-4080

Sayı 17 / 2004

SANAT TARİHİ YILLIĞI XVII

İSTANBUL
2011

SANAT TARİHİ YILLIĞI

İstanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

YAYIN KURULU

Uşun Tükel
Sorumlu

M. Baha Tanman
Engin Akyürek

Feridun Emecen
Zühre İndirkaş

DANIŞMA KURULU

Karin Adehl	İlknur Kolay
Ayda Arel	Hans Georg Mayer
Oluş Arık	Zeynep Mercangöz
Rüçhan Arık	Selçuk Mülayim
Oktay Aslanapa	Ayla Ödekan
Nurhan Atasoy	Semra Ögel
Esin Atıl	Gönül Öney
Serpil Bağcı	Filiz Özer
Afife Batur	Ebru Parman
Gönül Cantay	Günsel Renda
Yıldız Demiriz	Julian Ruby
Geza Fehervari	Zeki Sönmez
Semra Germaner	M. Baha Tanman
A. Sinan Güler	Zeren Tanındı
Zeynep İnankur	Uşun Tükel
A.Gül İrepoğlu	Tarcan Yılmaz
Robert Osterhout	

Sorumlu Müdür:

Yard.Doç.Dr. Simge ÖZER PINARBAŞI

Yayına Hazırlayanlar:

Arzu AKKAYA
Serap YÜZGÜLLER ARSAL
Ü. Melda ERMİŞ

Yazışma Adresi

İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Araştırma Merkezi
Ordu Caddesi 34459 Laleli/ İstanbul

Tel: 0212 455 57 00/ 15730/31

Faks: 0212 511 43 71- 511 24 67

email: styillik@istanbul.edu.tr

JOURNAL OF ART HISTORY

Istanbul University
Faculty of Letters

EDITORIAL BOARD

Uşun Tükel
Editor in Chief

M. Baha Tanman
Engin Akyürek

Feridun Emecen
Zühre İndirkaş

EDITORIAL ADVISORY BOARD

Karin Adehl
Hüsamettin Aksu
Ara Altun
Ayda Arel
Oluş Arık
Rüçhan Arık
Oktay Aslanapa
Nurhan Atasoy
Esin Atıl
Afife Batur
Gönül Cantay
Yıldız Demiriz
Geza Fehervari
Semra Germaner

Zeynep İnankur
Hans Georg Mayer
Zeynep Mercangöz
Robert Ousterhout
Ayla Ödekan
Semra Ögel
Gönül Öney
Filiz Özer
Ebru Parman
Günsel Renda
Julian Ruby
Zeren Tanındı
Uşun Tükel

Correspondence Address

İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Araştırma Merkezi
Ordu Caddesi 34459 Laleli/ İstanbul

Tel: 0212 455 57 00/ 15730/31

Faks: 0212 511 43 71- 511 24 67

email: styillik@istanbul.edu.tr

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

ÖNSÖZ

Bursa-Orhangazi Yakınlarında Bir Yapı Kalıntısı: Ortaköy Hamamı
The Remains of a Structure near Bursa-Orhangazi : Ortaköy Bath
A.MEHMET AVUNDUK.....1

Bosna-Hersek'te 15.-16. Yüzyıllarda Osmanlı Dönemi Müslüman Mezartaşları
Muslim Tombstones in Bosnia Herzegovina during Ottoman Period
NURCAN BOŞDURMAZ.....13

İftar Sonrası: Sanatçısı Kim?
Dinner Table for the Breaking of Ramadan Fast: Who is the Artist of it?
DENİZ ÇALIŞIR.....27

Ayvansaray'da Ortaya Çıkartılan Bir Kilise Kalıntısı
The Newly Discovered Byzantine Church in Ayvansaray
Ü. MELDA ERMİŞ.....41

Işksız Fener: 17. Yüzyıl Hollanda Resminde Fahşe Betimleri
A Lantern without Light: The Depiction of Prostitutes in 17 Century Dutch Paintings
F.TÜLAY KAZANCI.....49

Arşiv Belgelerine Göre Gümüşhane'deki Süleymaniye/Sultan Süleyman Camii
Süleymaniye/Sultan Süleyman Mosque in Gümüşhane According to the Archive Documents
NURCAN YAZICI.....69

AYVANSARAY'DA ORTAYA ÇIKARTILAN BİR BİZANS KİLİSESİ

*The Newly Discovered
Byzantine Church in
Ayvansaray*

Ü. Melda ERMİŞ*

The restoration project of the so-called “Dungeons of Anemas” in 2006 shed light on a church structure at the basement level. The ruined structure is located on top of the “Dungeons of Anemas, part of the Blakhernai Palace, and in the northeast of the towers of Anemas and Isaakios Komnenos. The purpose of this study is to introduce the newly discovered church ruins in context with the 12th and 13th century additions to the Palace of Blakhernai and its environs.

* Araş. Gör. Dr. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Bizans Sanatı Anabilim Dalı.

Anemas Zindanları Restorasyon Projesi kapsamında 2006 yılında İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin yaptığı kazı çalışmasında bir kilise temel kalıntısı ortaya çıkarılmıştır. Bu çalışmada Blakhernai saray bölgesi içinde yer alan yapının, saray kompleksinin mimari yönden gelişimi içinde, özellikle 12. ve 13. yüzyıllardaki eklemeleri ile birlikte değerlendirilmesi ve tanıtılması amaçlanmıştır.

Kilise Kalıntısının Tanımı:

Restorasyon çalışmaları öncesinde yapılan kazı çalışmasında, belirlenen kot seviyesinden yaklaşık bir metre aşağıda, Anemas Zindanı olarak tanımlanan mekanın üzerinde, Anemas ve Isaakios Angelos kulelerinin kuzeydoğusunda küçük bir kilise kalıntısı ortaya çıkarılmıştır (Resim 1, Plan 1).¹ Yapıdan günümüze çok az verinin ulaşmış olması ayrıntılı bir tanımlama yapmayı engellemektedir. Kilisenin sadece doğu kısmı temel seviyesinde günümüze ulaşmıştır. Özellikle, yapı kalıntısının güneydoğu köşesindeki diakonikon hücresinin aspsisinin temel izleri ve ana apsise dönüş kısmı daha iyi durumdayken, kuzeydeki prothesis hücresi zor seçilmektedir (Resim 2). Diakonikon hücresinin önünde tuğla döşeme kalıntısı mevcuttur (Resim 3). Döşemede kullanılan tuğlalar 37 x 37 cm. boyutlarındadır. Yapının, bulunduğu konum itibarıyla kısıtlı bir alana yapılmış olmasından hareketle, tahmini olarak 11.00 x 9.00 m. ölçülerinde olduğu söylenebilir.

Anemas Zindanı olarak adlandırılan yapının üstünde yer alan kilise kalıntısının bulunduğu alan, üzerine döşeme yapabilmek ve alttaki tonozlara binen basıncı azaltmak için ahşap hatıl, moloz taş ve harçla oluşturulmuş, ancak hatılları günümüze ulaşmamış sadece yerleri belli olan bir düzenlemeyle kaplıdır. Bizans dönemine ait bu temelin aynısı Isaakios Angelos Kulesi'nin doğusunda da görülmektedir. Angelos Kulesi önündeki, hatılları günümüze

ulaşmamış temelle ilgili olarak Mehmed Ziya, kulenin Blakhernai Sarayı, diğer bir deyişle İvaz Efendi Camisi yönündeki kapısının, mazgallı bir sahanlığa açıldığından bahsetmektedir.²

Blakhernai Saray Kompleksinin Mimari Gelişimi Çerçevesinde Yeni Kilise Kalıntısının Tarihlendirilmesi:

Kilise kalıntısı günümüzde Ayvansaray semtindedir. Bu semt, Bizans döneminde II. Theodosios dönemine ait İstanbul'un mahallelerini anlatan Notitia Urbis Constantinopolitanae'ye göre şehrin kuzeybatısında, şehir surlarından ayrı bir surla çevrili³, şehrin 14. Bölgesi olan Blakhernai mahallesiydi.⁴ Blakhernai bölgesi erken dönemde dini yapılar, 11. yüzyıl sonrasında da saray kompleksi nedeniyle ilgi görmüştür. Bölgede bilinen en önemli yapı Theotokos Kilisesi'dir.⁵ İmparatorlar Theotokos

² İhtifalci Mehmed Ziya, **İstanbul ve Boğaziçi - Bizans ve Osmanlı Medeniyetlerinin Ölümsüz Mirası**, Yay. Haz. Murat A. Karavelioğlu vd., I, İstanbul 2003, s. 256.

³ Blakhernai semti surlarının konumu ve kalıntılarıyla ilgili olarak bkz. Feridun Dirimtekin, **İstanbul'un Fethi**, İstanbul 1976, s. 96-97; Cyril Mango, "The Fourteenth Region of Constantinople", **Studies on Constantinople**, Study VIII, Aldershot 2005, s. 3.

⁴ Blakhernai adının nereden geldiği konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bölgede çokça bulunan "blakhna" eğrelti otundan veya "blekhron-blehron" yabancı nereden ya da Haliç'te bolca tutulan "lahernai - lacherna - lakhernai" palamut balığından geldiği şeklinde görüşler vardır. Yaygın olarak kabul edilen görüş ise bu civarda öldürülen Blakhernas isimli bir Trak komutanından veya burada hüküm süren bir barbardan geldiğidir. Alfons Maria Schneider, "Die Blachernen", **Oriens**, 4/1, Leiden 1951, s.86; Feridun Dirimtekin, "14. Mıntika (Blachernae) Surlar, Saraylar ve Kiliseler", **Fâtih ve İstanbul**, 1/2, İstanbul 1953, s. 193-194; Otto Seeck, **Notitia Dignitatum accedunt Notitia Urbis Constantinopolitanae et Latercula Prouinciarum**, Frankfurt 1962, s. 240-241; Semavi Eyice, "İstanbul'da İhmal Edilmiş Tarihi Bir Semt Ayvansaray", **TAC**, 2/ 5, İstanbul 1987, s. 33-34; Semavi Eyice, "Ayvansaray", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, I, İstanbul 1996, s. 492; Semavi Eyice, "Blakhernai Kilisesi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, II, İstanbul 1996, s. 262; Petrus Gyllius, **İstanbul'un Tarihi Eserleri**, Çev. Erendiz Özbayoglu, İstanbul 1997, s.184; Mango, **a.g.e.**, 2005, s. 3, dn.15.

⁵ İmparator Markianos'un (450-457) eşi İmparatoriçe Pulkheria'nın 5. yüzyılda üç nefli bir bazilika olarak yaptırdığı kiliseye I. Leon (457-474) zamanında ayazma ve Meryem'in elbisesinin (*maphorion*) saklandığı küçük, yuvarlak planlı bir şapel eklenmiştir. Zamanla İstanbul'daki önemli dini yapılardan biri haline gelen bu kilisede Meryem'in elbisesi ve ikonları haricinde çeşitli aziz ve

¹ Şirin Akıncı Mimarlık Bürosu tarafından Anemas Zindanı ve Isaakios Angelos Kulesi Restorasyon Projesi için hazırlanan 1/100 ölçekli plandan kilisenin bulunduğu alanın detayı müellifin izniyle kullanılmıştır.

Kilisesi'ndeki törenlere bizzat katıldıklarında ve bu çevrede ava çıktıklarında buradaki konutlarında konakladıklarından, bölgede erken dönemden itibaren imparatorlar için bazı köşkler yapılmıştır.

Blakhernai Sarayı'nın temeli 4. yüzyılda bölgede olduğu bilinen Triklinos'a dayanmaktadır. I. Leon (440–451) ve I. Anastasios (491–518) dönemlerinde yapılan triklinoslar ile konutların sayısı artmıştır.⁶ 11. yüzyıldan itibaren saray halkının bölgeye karşı artan ilgisi yeni yapıların yapılmasını sağlamış ve “Blakhernai Saray Kompleksi” oluşmaya başlamıştır. Şehrin en kuzey ucunda, yüksek bir mevkide yer alan Blakhernai Sarayı'nın tercih edilmesinin nedeni eski saraya oranla daha küçük olmasından dolayı korunmasının kolaylığının yanında av alanlarına yakınlığıdır.⁷

Kommenoslar döneminde I. Aleksios Komnenos ve I. Manuel Komnenos saraya yaptırdıkları ilavelerle yeni bir saray kompleksi oluşturmuşlardır. I. Aleksios Komnenos (1081–1118) Emir Buhârî Tekkesi ile İvaz Efendi Camisi çevresinde olduğu kabul edilen⁸, surlara bitişik “Aleksios'un İmparatorluk Triklinos”u olarak adlandırılan yapıyı yaptırmıştır. I. Haçlı Seferi ordusunun Blakhernai dışında konaklaması sırasında bir okun imparatorun tahtının yanında duran bir kişiye isabet etmesi⁹, Aleksios Komnenos'un sarayının surlara ne

kadar yakın olduğunun bir göstergesidir. Sonrasında 12. yüzyıl başında yaklaşık olarak 1100'de, sarayı surlardan uzaklaştırıp, korumasını güçlendirmek amacıyla Anemas Zindanı olarak tanınan¹⁰ bölüm eklenmiştir.¹¹

I. Manuel Komnenos (1143–1180) Büyük Saray'da ve Blakhernai'de çeşitli yapılar yaptırmış ve bu yapıları kahramanlıklarını anlatan mozaiklerle süsletmiştir.¹² Manuel'in dönemindeki yapılarla bölge o kadar gelişir ve güzelleşir ki, yeni sarayın kurucusu olarak Manuel benimsenir.¹³ Blakhernai Sarayı'ndaki yoğun inşa faaliyetinden dolayı bölgenin askeri yönden zayıflamasına engel olmak ve saray bölgesinin alanını genişletmek için I. Manuel

azizelere ait rölikerler de bulunmaktaydı. Raymond Janin, *La Géographie Ecclésiastique de L'empire Byzantin, Les Églises et les Monastères*, III, Paris 1969, s. 161-166; Cyril Mango, *The Art of the Byzantine Empire, 312–1453 Sources and Documents*, New Jersey 1972, s. 34-35; Schneider, *a.g.e.*, s. 102-103; Dirimtekin, *a.g.e.*, 1953, s. 199; Eyice, *a.g.e.*, II, 1996, s. 262; Eyice, *a.g.e.*, 1987, s. 43; Gyllius, *a.g.e.*, s. 183.

⁶ Dirimtekin, *a.g.e.*, 1953, s.200; Schneider, *a.g.e.*, s.98-99; Eyice, *a.g.e.*, 1987, s.34.

⁷ Steven Runciman, “Blachernae Palace and its Decoration”, *Studies in Memory of David Talbot Rice*, Edinburg 1975, s.278-279. Blakhernai Sarayı'na yakınlığıyla bilinen, sur dışındaki avlanma alanlarından biri Philopation parkıdır. Henry Maguire, “Gardens and Parks in Constantinople”, *Dumbarton Oaks Papers*, 54, 2000, s. 252-254.

⁸ Feridun Dirimtekin, “Ayvansaray (Blachernae)daki İmparator Sarayları Bölgesinde Yapılan Kazı”, *Türk Arkeoloji Dergisi*, 9/2, Ankara 1959, s. 20-23; Gülgün Köroğlu, “İstanbul'daki Bizans Sarayları”, *Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına*, İstanbul 2008, s. 260.

⁹ Anna Kommena, *Alexiad*, Çev. Bilge Umar, İstanbul 1996, s. 315.

¹⁰ Anemas'ın kapatıldığı zindanın tam olarak surların hangi kulesi olduğu bilinmemektedir. Anna Kommena, babasının hayatını anlattığı kitabında Mikhael Anemas'ın ilk olarak burada hapsedilmesinden dolayı Anemas Kulesi olarak adlandırılan yapının Blakhernai Sarayı yakınındaki surların bir burcu olduğunu yazmaktadır. Bkz. Anna Kommena, *a.g.e.*, s. 379. Clavijo da Blakhernai Kilisesi'nden bahsederken kilisenin harap durumda olan Anaomasy Kulesi yakınında olduğunu, eskiden burada yabancı elçilerin kaldığını ve bu kulenin İmparator Manuel'in babası İoannes Palaiologos tarafından tahrip ettirildiğini belirtir. Bkz. Ruy Gonzales de Clavijo, *Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat*, Çev.Ömer Rıza Doğrul, İstanbul 2007, s. 44. Schlumberger, Xyloporta yakınındaki Anemandra burcunun Papa'nın gönderdiği para ile Kardinal İsidore tarafından tamir ettirildiğinden bahsetmektedir. Bkz. Gustave Schlumberger, *İstanbul Düşü – Ben Hâlâ Hayatta mıyım?*, Çev.Hamdi Varoğlu, İstanbul 2005, s. 90. Schneider, Anemas Kulesi'nin aşağı Blakhernai bölgesinde, Toklu Dede haziresini çevreleyen, V. Leon döneminde eklenen surların bir kulesi olabileceği üzerinde durur. Bkz. Schneider, *a.g.e.*, s. 100, dn.2. Eyice de Isaakios ve Anemas kulelerinin Anemas'ın hapsedildiği yer olamayacağını belirtir. Eyice, *a.g.e.*, 1987, s. 35. Günümüzde Anemas Kulesi olarak adlandırılan yapı Angelos Kulesi'nden sonraya Palaiologos dönemine tarihlendirildiğinden Anemas'ın hapsedildiği kule olması mümkün değildir. Kulelerin tarihlendirmesiyle ilgili olarak bkz. Clive Foss – David Winfield, *Byzantine Fortifications, An Introduction*, Pretoria 1986, s. 58-59. Ancak 14. yüzyılda Aleksios Apokaukos'un kendisine karşı olanları kapattığı ve onları ziyarete gittiği bir gün linç edildiği yer olabilir. Bkz. Semavi Eyice, *Tarih Boyunca İstanbul*, İstanbul 2006, s. 52.

¹¹ Dirimtekin, *a.g.e.*, 1953, s. 213-214; Dirimtekin, *a.g.e.*, 1976, s. 111; S. Yıldız Ötügen, “Bizans Duvar Tekniğinde Tektonik ve Estetik Çözümler”, *Vakıflar Dergisi*, XXI, İstanbul 1990, s. 403.

¹² Mango, *a.g.e.*, 1972, s. 224; Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, Çev. Fikret İşıltan, Ankara 1995, s. 144.

¹³ Gustave Schlumberger, *Prens Adaları - Blakerna Sarayı ve Kilisesi Bizans'ın Büyük Suru*, Çev. – Yay. Haz. Haluk Çağlayaner, İstanbul 2000, s. 192.

döneminde surlar daha batıya alınarak Komnenos surları olarak bilinen surlar yapılır.¹⁴

II. Isaakios Angelos (1185–1195) da 1186–1187 yıllarında hem konut olarak kullanılabilir, hem de savunma amaçlı surlara bitişik, yapımında devşirme malzemenin de kullanıldığı bir kule inşa ettirmiştir.¹⁵ Bizans saraylarına ait, konut olarak kullanılan bazı binalar surların üzerinde ya da yakınlarında inşa edilmiştir. Özellikle deniz surları yönünde saray yapılarıyla surların birleştiği bilinmektedir: Boukoleon Sarayı veya Iustinianos Evi olarak bilinen sarayın bir bölümü sahil surlarının üzerine inşa edilmiştir.¹⁶ Ayrıca Palaiologoslar döneminde Mermer Kule geçici olarak da olsa saray ailesinin bir konutu olarak kullanılmıştır.¹⁷

IV. Haçlı Seferi sırasında Haçlıların İstanbul'u alma mücadelesinde Latinlerin çıkardığı yangınlarda ve kuşatma sırasındaki çatışmalarda bölge oldukça zarar görmüştür. Şehrin alınmasından sonra ise Latinlerin yağmalamalarından tahrip olmuştur. Latin imparatorlarından II. Baudouin ikamet için Blakhernai Sarayı'nı tercih etmiş olsa da kaynaklar Latin döneminde sarayın ve çevresinin harap durumda olduğunu belirtmektedir.¹⁸

İstanbul'un geri alınmasından sonra VIII. Mikhail Palaiologos (1259–1282) Blakhernai Sarayı'nda on yıl süren bir onarım yaptırır. Saraya sütunlarla çevrili bir galeri ekleterek, kahramanlıklarını gösteren mozaiklerle bezetir ve 1453'e kadar Blakhernai Sarayı kullanılır.¹⁹ Anemas Kulesi adıyla bilinen burç da bu dönemde yapılmıştır.²⁰ Bizans'ın son döneminde bölgedeki yapılarda onarımlar yapılsa da, 1434 yangının da etkisiyle olsa gerek, İstanbul'u ziyaret eden gezginler sarayın harap durumda olduğunu bildirirler.²¹

İstanbul'un alınması ve 20. yüzyıl başına kadar Isaakios Angelos ve Anemas kuleleri ile Anemas Zindanı olarak bilinen yapının durumu hakkında ayrıntılı bilgilere maalesef sahip değiliz. Eyice, 16. yüzyıla ait bir gravürde, Anemas Zindanı olarak adlandırılan yapının üstünün servilerle kaplı bir bahçe olarak gösterilmiş olduğunu belirtir.²² 15. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar Ayvansaray semtini içeren çizimlerde çoğunlukla saray kompleksine ait yapılar, surlar ve İvaz Efendi Camisi gösterilmiştir.²³ Osmanlı döneminde Ayvansaray ve çevresini etkileyen 1729, 1755, 1773, 1862, 1864, 1880 ve 1911 yıllarındaki yangınlardan Anemas Zindanı olarak tanınan yapı ve çevresi de etkilenmiş olmalıdır.²⁴ 19. yüzyılda bölgeyi gezen Schlumberger, Angelos Kulesi'nden ve kulenin göçmen bir Türk ailesi tarafından kullanıldığından bahsetmektedir.²⁵

Yeni bulunan kilisenin konumuyla ilişkili bir bilgi 1915–1916 (H. 1334)'da bölgeyi gezen Mehmed Ziya verir. Anemas Zindanı'nın Haydar Efendi adındaki ambar memurunun evinin altında olduğunu, evin bahçesinde zindanın sarnıçlarından su çekmek için kuyular

¹⁴ Dirimtekin, *a.g.e.*, 1953, s. 214, 216; Dirimtekin, *a.g.e.*, 1976, s.112; Işın Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206), İstanbul'un Haçlılar Tarafından Zaptı ve Yağmalanması*, İstanbul 2004, s. 113.

¹⁵ Mango, *a.g.e.*, 1972, s. 236; Alexander van Millingen, *Byzantine Constantinople, the walls of the city and adjoining historical sites*, London 1899, s. 143-146; Schlumberger, *a.g.e.*, 2000, s. 195; R. Demangel – E. Mamboury, *Le Quartier des Manganes*, Paris 1939, s. 42-43; Dirimtekin, *a.g.e.*, 1976, s. 124; Wolfgang Müller-Wiener, *İstanbul'un Tarihsel Topografyası*, Çev. Ülker Sayın, İstanbul 2001, s. 224; Semavi Eyice, "Blakhernai Sarayı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, II, İstanbul 1996, s. 263; Dirimtekin, kulenin 1200'de genişletildiğini belirtmektedir, bkz. Dirimtekin, *a.g.e.*, 1976, s. 113.

¹⁶ David Talbot Rice (Ed.), *The Great Palace of the Byzantine Emperors*, Edinburg 1958, s.168-193; Cyril Mango, "The Palace of the Boukoleon", *Cahiers Archéologiques*, 45, Paris 1997, s. 41-50.

¹⁷ Urs Peschlow, "Mermerkule - Ein spätbyzantinischer Palast in Konstantinopel", *Studien zur byzantinischen Kunstgeschichte. Festschrift für Horst Hallensleben zum 65. Geburtstag*, Amsterdam 1995, s. 93-97.

¹⁸ Müller-Wiener, *a.g.e.*, s. 224; Alice-Mary Talbot, "The Restoration of Constantinople under Michael VIII", *Dumbarton Oaks Papers*, 47, 1993, s. 250; Schlumberger, *a.g.e.*, 2000, s. 201.

¹⁹ Talbot, *a.g.e.*, s.250-251; Müller-Wiener, *a.g.e.*, s. 224; Schlumberger, *a.g.e.*, 2000, s. 201; Schneider, *a.g.e.*, s. 100.

²⁰ Foss – Winfield, *a.g.e.*, s. 59.

²¹ Müller-Wiener, *a.g.e.*, s. 224; Schlumberger, *a.g.e.*, 2000, s. 201.

²² Semavi Eyice, "Anemas Zindanı ve Kulesi", *İstanbul Ansiklopedisi*, II, İstanbul 1959, s. 857.

²³ Ahmet Kamil Gören, "Eyüp'ün Komşusu Tarihi Bir Semt: Geçmişten Günümüze Ayvansaray", *1. Eyüpsultan Sempozyumu Tebliğler*, (Aralık 1997), Eyüpsultan Belediyesi, İstanbul, s. 154-158.

²⁴ Gören, *a.g.e.*, s. 161.

²⁵ Schlumberger, *a.g.e.*, 2000, s. 196.

bulduğunu belirtir, ancak kilise kalıntısından bahsetmez.²⁶

1980'lerde kilise kalıntısının bulunduğu alan İvaz Efendi Parkı'nın içinde kalmıştır. 1990'larda ise Anemas Zindanı ve Isaakios Angelos Kulesi'nde yapılacak restorasyon öncesinde Anemas Kulesi ve Angelos Kulesi etrafında kazı yapılmış, ancak kilise kalıntısının bulunduğu bölgede bir araştırma yapılmamıştır. 1999'da Balat ve Ayvansaray semtlerini kapsayan yüzey araştırması için bölgede yapılan incelemede Anemas Kulesi'nin kuzeydoğusunda Osmanlı döneminden bir konak hamamına ait hipokaust tespit edilmiş²⁷, kilise kalıntısı ile ilgili bir iz rastlanılmamıştır.

Sonuç:

Saray halkının Blakhernai bölgesine olan ilgisinin giderek artması saray yapılarının yanında kiliselerin ve şapelilerin sayısının da hızla çoğalmasına neden olmuştur. Blakhernai Sarayı'nda ve çevresinde birçok kilisenin olduğu

bilinmektedir. Hatta 1203'de IV. Haçlı ordusuyla birlikte İstanbul'a gelen Robert de Clari, Blakhernai Sarayı'nın ayrıntılı tasvirinde sarayda yirmi kilise olduğundan bahsetmektedir.²⁸

Bu bilgiler doğrultusunda Anemas Zindanı olarak tanınan yapının üzerinde yer alan kilise kalıntısının, bu yapının inşa edildiği 1100 tarihinden sonra yapıldığı açıktır. Bu noktada tarihlendirmeyle ilgili iki olasılık ortaya çıkmaktadır. İlki, kilisenin Angeloslar döneminde saray kompleksine yapılan eklemeler sırasında, büyük olasılıkla da II. Isaakios Angelos Kulesi'yle birlikte inşa edildiğidir. Erken dönemden itibaren Blakhernai bölgesindeki saray yapılarının Triklinos olarak yapıldığı göz önünde bulundurulduğunda; kabul salonu, ibadet mekanı ve yatma bölümünden oluşan bu yapılarda olduğu gibi manzaraya açılan bir oturma mekanının – Angelos Kulesi – yanındaki küçük kilisenin de bu mekanı kullananlara ait bir ibadet bölümü olduğu düşünülebilir. İkinci olasılık, Palaiologoslar döneminde Anemas Kulesi olarak adlandırılan kulenin eklenmesi sırasındaki imar faaliyetleri içinde yapılmış olabileceğidir.

²⁶ İhtifalci Mehmed Ziya, a.g.e., s. 259.

²⁷ Feridun Özgümüş – Ken Dark, "İstanbul'da Ayvansaray ve Balat Semtlerinde Yapılan Arkeolojik Yüzey Araştırması ile Yedikule Mermer Kule'deki Çalışmalar - 1999", **18. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, I, Ankara 2001, s. 128.

²⁸ Robert de Clari, **La Conquête de Constantinople**, Çev. Pierre Charlot, Paris 1939, s. 181; Robert de Clari, **İstanbul'un Zaptı**, Çev. Beynun Akyavaş, Ankara 1994, s. 42.

Resim 1 - Kilise kalıntısının batıdan görünümü (H.F.Yılmaz, 2008)

Resim 2 - Kalıntının doğu kısmı (H.F.Yılmaz, 2008)

Resim 3 - Diakonikon hücresinin önündeki döşeme kalıntısı (H.F. Yılmaz, 2008)